

ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธ  
ศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม: กรณีศึกษาทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ  
**Science as Appear in Art and Aesthetic in Buddhist Perspective in  
Developing Life And Society : Case Study of Buddhadasa Bhikkhu  
Point of View**

พิชัย สุขวุ่น

**Pichai Sookwoon**

**บทคัดย่อ**

งานวิจัยเรื่อง “ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม : กรณีศึกษาทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ” มีความประสงค์ที่จะศึกษาว่า ในมุมมองของพุทธศาสนานั้น จะอธิบายศิลปะและความงามให้ชัดเจนทำนองเดียวกับวิทยาศาสตร์ได้อย่างไร จากการศึกษาพบว่า ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ เป็นการค้นคว้าหาความจริงทั้งสิ้น ในมุมมองของพุทธศาสนาเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เดียวกัน ความแตกต่างที่เราเข้าใจ เป็นแต่เพียงความเห็นที่ไม่สมบูรณ์และด้วยความคิดของเราเองเท่านั้น ที่ทำให้สิ่งเหล่านี้แตกต่างกัน ท่านพุทธทาสภิกขุเปิดมุมมองนี้ให้เราเห็นอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาทั้งนักทฤษฎีศิลปะความงาม และนักวิทยาศาสตร์

**คำสำคัญ** : วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ความงาม พุทธทาสภิกขุ

### Abstract

research entitled “Art as Appear in Science in Buddhist Perspective for Lives and Social Development: Case Study of Buddhadasa Bhikkhu Point of View” The objective of the research is to explain art and aesthetic as clear as science. The result reveals that art, aesthetic, and science are truth. In the view point of Buddhism, these truth are identity, but we understand it differently with our imperfect view, and our view make things different. Reverent Buddhadasa Bhikkhu show us this point clearly. Researcher believe that his point of view worth to considering both art theory, aesthetic, and scientists.

**Key words** : Science, Art, Aesthetic, Buddhadasa Bhikkhu

### ความนำ

คำถามสำคัญของงานวิจัยเรื่องนี้คือการหาคำตอบว่า สิ่งที่เราเรียกว่าศิลปะและความงามสามารถอธิบายแบบเดียวกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้หรือไม่ ซึ่งแต่เดิมความเข้าใจทั่วไปนั้น เห็นว่าศิลปะและความงามกับวิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งที่มีจุดอ้างอิงต่างกัน โดยศิลปะและความงามเป็นความคิดแบบอัตนัย ส่วนวิทยาศาสตร์เป็นการยืนยันแบบปรนัย นอกจากนี้ แม้ในปรัชญาศิลปะเองก็มีการถกเถียงกันว่า ศิลปะและความงามเป็นอัตนัยหรือเป็นปรนัย<sup>1</sup> ดังนั้นจึงต้องการนำหลักวิทยาศาสตร์เข้าพิจารณาเรื่องนี้ ซึ่งความหมายของวิทยาศาสตร์ในที่นี้ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ให้ข้อเท็จจริงเฉพาะสสารและพลังงาน แต่เป็นวิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนา<sup>2</sup> ที่มุ่งอธิบายความจริง

---

<sup>1</sup> กীরติ บุญเจือ. (2522). ปรัชญาศิลปะ. หน้า 8-11

<sup>2</sup> วิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนา หมายถึง การอธิบายความจริงของสสารหรือพลังงานในเชิงรูปธรรม และอธิบายวิทยาศาสตร์นามธรรม คือ จิต โดยหลักการสำคัญมุ่งอธิบายว่า สสาร พลังงาน และจิต เป็นสิ่งที่มีเหตุปัจจัย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นความว่างด้วย และเรียกอย่าง ไม่ยึดถือทั้งสองอย่างว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปตามกฎอิทัปปัตติยา หมายถึง เมื่อมีสิ่งหนึ่ง เป็นปัจจัยสิ่งหนึ่ง จึงเกิดขึ้น ทั้งในขณะที่มีการเกิดขึ้นและดับไป

---

ของสสาร พลังงาน และจิตความรู้จากหลักวิทยาศาสตร์เป็นที่เชื่อถือกันโดยทั่วไปว่าเป็นหลักวิชาที่มุ่งหาความจริงของสิ่งต่างๆ เราสามารถรู้จักจักรวาล ดวงดาว วัตถุ พื้นที่ อวกาศ เวลา และสิ่งมีชีวิต ได้จากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ความจริงที่ว่าวิทยาศาสตร์ ก็เป็นแต่เพียงการกำหนดว่า จะเรียกการหาความจริงของสิ่งทั้งปวงว่าอย่างไร และไม่ควรมีการแบ่งพรหมแดนของความรู้ ว่าสิ่งที่อยู่นอกวิทยาศาสตร์แล้วจะไม่ใช้การค้นหาคำความจริง อย่างศิลปะ ความงาม และศาสนา เป็นต้น

วิทยาศาสตร์ที่นำมาเทียบเพื่ออธิบายความจริงของศิลปะและความงามในครั้งนี้เป็นวิทยาศาสตร์ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ดังนั้นจึงเป็นการอธิบายความจริงทั้ง 3 เรื่อง พร้อมกันไป คือ ศิลปะและความงาม วิทยาศาสตร์ และพุทธศาสนา โดยใช้หลักว่าพุทธศาสนามองศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ในลักษณะอย่างไร แล้วมองอย่างไร จึงจะมีคำตอบที่ไม่เป็นอัตนัยเหมือนปรัชญาศิลปะ และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่ปรัญญาอย่างวิทยาศาสตร์ (ในพุทธศาสนาขั้นปรมาตถ์นั้นไม่มีอะไรเป็นอัตนัยและปรนัย) ทั้งนี้เมื่อนำหลักพุทธศาสนาอธิบาย ความแน่นอนตายตัวของวิทยาศาสตร์ก็ได้มีอยู่จริงตามที่เคยเข้าใจกัน ศิลปะและความงามจึงไม่สามารถพึงพาความหมายของวิทยาศาสตร์ทำนองนี้ได้ ตรงนี้จะเป็นคำตอบสำคัญว่า ทฤษฎีศิลปะและความงามจะมีอยู่อย่างไม่มีข้อถกเถียงได้อย่างไร คำตอบคือ โลกที่หมุนเวียนอยู่นี้ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าอัตนัยหรือปรนัย และไม่มีสิ่งใดให้อ้างอิง แม้แต่พระเจ้าหรือนิพพาน<sup>3</sup>

ส่วนคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามคืออะไร คำตอบคือ “ความเป็นอย่างนั้น (ตถตา)” เพราะสิ่งดังกล่าวไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่ไม่แน่นอนที่ยึดถือเอาตามปรัชญาศิลปะ แต่ขณะเดียวกันสิ่งดังกล่าวก็ไม่ใช่ความแน่นอนเพียงแต่ที่ยึดถือตายตัวได้ ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกสิ่งนี้ว่า “ตถตา” หมายถึง ความเป็นอย่างนั้น บางครั้งเรียก “สุญญตา” หมายถึง ความว่าง ความเป็น

---

<sup>3</sup> อยาเข้าใจว่าพุทธศาสนาปฏิเสธพระเจ้าหรือนิพพาน แต่เพียงอธิบายว่า พระเจ้าหรือนิพพานก็เป็นสิ่งที่ยึดถือไว้ไม่ได้ เช่นเดียวกับการกล่าวว่า “โลกนี้ไม่มีคน” ซึ่งไม่ปฏิเสธการมีอยู่ แต่ยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้ คนคือความว่าง ดู พุทธทาสภิกขุ. (2555). โลกนี้มีแต่คนบ้า. หน้า 17.

อย่างนั้น ในที่นี้จึงไม่ใช่ความไม่แน่นอน และไม่ใช่ความแน่นอนตายตัว<sup>4</sup> ในที่นี้ผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า “ความเป็นอย่างนั้น” และให้เข้าใจว่าสิ่งนี้คือคำตอบของความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนา

ความจริงแล้ว ควรเรียกว่า ความจริงของศิลปะและความงาม มากกว่าใช้คำว่า วิทยาศาสตร์ เพราะคำว่าวิทยาศาสตร์ที่ใช้กันโดยทั่วไปเป็นการหาความจริงของสสารและพลังงาน โดยบอกความจริงว่าสสารและพลังงานมีลักษณะอย่างไร แต่ไม่ได้ให้ความแน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นอย่างนั้นเสมอไป เพราะสสารและพลังงานย่อมตกอยู่ในสภาพเดียวกับความคิดทางปรัชญาศิลปะ คือ มีความไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับตัวแปรอันเป็นกฎธรรมชาติ จึงควรใช้คำว่า ความจริงของศิลปะและความงามมากกว่าคำว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะคำตอบที่อธิบายความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม ที่เรียกว่าความเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ความไม่แน่นอน และไม่ใช่ความแน่นอนตายตัว หรือเรียกความจริงดังกล่าวได้ว่า เป็นความแน่นอนด้วยและเป็นความไม่แน่นอนด้วย ดังนั้น ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง จึงมีค่าเท่ากัน ในที่นี้คำว่า ความจริง ความ เป็นอย่างนั้น และความว่าง คือสิ่งที่เรียกตามชื่อโครงการวิจัยว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนา

ในย่อหน้าข้างบนนี้ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งใจใช้ภาษาให้วุ่นจนผู้อ่านเข้าใจไม่ได้ จึงขออธิบายเพิ่มเติมว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง สามคำนี้มีสภาพอย่างไร คำเหล่านี้ท่านพุทธทาสภิกขุใช้เรียกภาวะอย่างหนึ่ง เพื่อให้เราเข้าใจว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนนั้น ท่านมีเป้าหมายที่จะแสดงให้เห็นว่าโลกนี้ไม่มีสิ่งใดยึดถือได้เลยแน่นอนว่า เรารู้อาสาร พลังงาน และจิต(ความคิด)เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน แม้เราจะบังคับ

---

<sup>4</sup> ผู้อ่านจะพบประโยคแบบนี้อยู่เสมอในบทความนี้ และประโยคในทำนองดังกล่าว คือคำตอบว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ หมายถึง ต้องการสื่อสารให้เข้าใจว่าสิ่งนี้ไม่ใช่การปฏิเสธ ไม่ใช่การตอบรับ มันเป็นสิ่งตรงกลางที่ไม่ควรเรียกว่าอะไร เพราะเรามีข้อจำกัดทางภาษา ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า ความว่าง หรือ อิททัปปัจจยตา ส่วนความหมายในทางปรัชญาศิลปะโดยนัยยะนี้ ศิลปะและความงามไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ปรนัย และไม่ใช่ทั้งสองอย่าง

---

ไม่ให้มันเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เราต้องอยู่กับสิ่งนี้อย่างเข้าใจ คือไปยึดถือไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันเมื่อเราละการยึดถือแล้ว เรากลับไปยึดถือในภาวะตรงกันข้าม คือไปยึดถือความไม่ยึดถือที่เราสร้างขึ้นใหม่ คล้ายกับเราทิ้งความชั่วแต่กลับไปยึดถือเอาความดีเสียอีก คนดีจึงมีความทุกข์พอกับคนชั่ว ดังนั้น คำทั้งสามคำนี้ท่านจึงไม่ได้สอนให้ปฏิเสธ สสาร พลังงาน และจิต ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มี ความว่างจึงไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย ดังนั้น คำว่า ความจริง ความเป็นอนัตตานั้น และความว่าง จึงเป็นภาวะที่ปลอดจากการยึดถือทุกอย่าง

ข้อพึงสังเกตคือ เรายังอยู่ในชีวิตประจำวันยังมีชีวิตตามปกติ แต่เมื่อใดเรารู้จักความจริง ความเป็นอนัตตานั้น และความว่างแล้ว ชีวิตปกติจะถูกให้ความหมายใหม่ สิ่งเดิมจะถูกให้ความหมายใหม่ คือสิ่งนี้จะทำให้เราร้อนใจไม่ได้อีก เรียกว่าเรารู้จักสสาร พลังงาน และจิต จนถึงที่สุด ปรัชญาศิลปะ สุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ยังคงเดินหน้าไปเช่นเดิม แต่สิ่งเหล่านี้จะถูกให้ความหมายใหม่ โดยใช้หลักแห่งความจริง ความเป็นอนัตตานั้น และความว่าง ไปทำความเข้าใจ หรือกล่าวให้ถูกต้องที่สุดคือ อะไรๆ ก็มีแต่ความเป็นอนัตตานั้น ปรัชญาศิลปะ แต่ละสำนักความคิดที่เคยมีความแตกต่างกันแต่เดิม จะไม่มีความหมายอีกต่อไป ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม จึงหมายถึงความจริง ความเป็นอนัตตานั้น และความว่าง บางครั้งความเป็นอนัตตานั้น ถูกอธิบายว่า ไม่ใช่บน ไม่ใช่ล่าง ไม่ใช่ซ้าย ไม่ใช่ขวา ไม่ใช่มี ไม่ใช่ไม่มี ภาวะอย่างนี้ แท้จริงแล้วอยู่กับเรา อยู่รอบๆ ตัวเรา เช่นเดียวกับลมหายใจ แต่เราไม่เข้าใจสิ่งนี้ และส่วนใหญ่จะถนัดในการยึดถือว่ามีเรา มีไม่ใช่เรา โดยมีของเป็นคู่กันเสมอ รวมทั้งแยกออกเป็น ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้แยกกันเพื่อการศึกษาค้นคว้า แต่ตอนหลังกลับใช้เป็นเครื่องมือแห่งการแบ่งแยกและสร้างเขตแดนกันอย่างแน่นหนา ที่จริงแล้วเป็นการสมมติเพื่ออธิบายความจริงบางอย่าง เพราะหากกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์ทางศาสนาและปรัชญาแล้ว ความคิดทางอภิปรัชญาของนักปรัชญาคณะเดียวกัน สามารถอธิบายได้ทั้งในแง่ของปรัชญา ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ ซึ่งธรรมชาติความคิดของนักปรัชญาต้องมีการยึดถือบางอย่างว่าเป็นความจริง แต่พุทธศาสนาสอนให้มีชีวิตอยู่ด้วยการละการยึดถือ ไม่ว่าจะป็นความจริงชั้นไหน ด้วยพุทธศาสนามีสิ่งนี้ ผู้วิจัยจึง

ใช้เป็นฐานในการอธิบาย ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม ด้วยเชื่อว่า พุทธศาสนาจะไม่มีเส้นแบ่งระหว่างสองสิ่งนี้

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นกรวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการศึกษา เอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย และผลงานศิลปะ จากนั้นทำการวิเคราะห์ ข้อมูลโดยการพรรณนา วิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยทำการวิจัยเมื่อปี 2554

ตามที่ได้นำเสนอว่าเมื่อใช้ฐานคิดของพุทธศาสนาในการพิจารณาความเป็น วิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม ก็จะได้คำตอบว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ดังกล่าว คือ ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง โดยไม่ยากใช้คำว่าวิทยาศาสตร์เท่าใด นัก เพราะจะถูกจำกัดว่าเป็นเรื่องของสสารและพลังงาน การถือเอาเพียงสสารและ พลังงานก็เป็นการยึดถือสิ่งที่เป็นวัตถุเสียอีก จึงใช้คำว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง แทนคำว่า วิทยาศาสตร์ โดยนัยยะคือ เรากำลังค้นหาคำตอบว่า จะ กล่าวถึงศิลปะและความงามอย่างไร จึงปราศจากข้อถกเถียงที่ไม่ตรงกัน ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้ ที่เกี่ยวข้องสับสนได้ (ข้อถกเถียงว่าศิลปะคืออะไร) การตอบว่าสิ่งนี้เป็นธรรมชาติของ อัตนัย น่าจะง่ายเกินไปหรือเท่ากับไม่ได้ตอบ นักปรัชญาศิลปะบางคนเสนอว่า บอกได้ แต่มันเป็นศิลปะและความงามเท่านั้น แล้วไม่ต้องหาคำตอบอีก เพราะศิลปะและความ งามไม่มีหน้าที่ให้คำตอบ แต่จากการวิจัยเรื่องนี้ได้คำตอบว่า ศิลปะและความงามไม่ได้ เป็นอัตนัยอย่างหลักคิดทางปรัชญาศิลปะหรือหลักสุนทรียศาสตร์ และไม่ใช่นัยแบบ วิทยาศาสตร์ (พุทธศาสนาไม่เชื่อว่ามีสิ่งใดเที่ยงแท้) ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ปฏิเสธว่า ความเห็นที่ไม่ตรงกันดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ ยอมรับว่ามันมีสิ่งนั้น แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกับ ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง เพราะความว่าง ไม่ใช่ความแตกต่างและ ไม่ใช่การปฏิเสธความแตกต่าง เพียงแต่เรียกว่าไม่ยึดถือผล ขบใดทั้งสิ้น เมื่อวิทยาศาสตร์ก็ ไม่ได้เป็นปรนัย ความตั้งใจเดิมที่จะอธิบายศิลปะและความงามให้เป็นแบบเดียวกับ วิทยาศาสตร์จึงสะดุดลง แต่ในขณะเดียวกันกลับพบสิ่งใหม่ ว่าการอธิบายให้มีความ มั่นคงที่แท้จริงนั้นต้องอาศัยสิ่งที่เหนือวิทยาศาสตร์ ตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกสิ่งนี้ว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง ดังนั้น การจะเข้าใจว่า ความจริง ความเป็น อย่างนั้น และความว่าง คืออะไร เพื่อจะไปโยงกับความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและ ความงาม จึงต้องศึกษาคำสอนของพุทธศาสนา และคำสอนสูงสุดที่ใช้อธิบายความ

---

เป็นไปของทุกสิ่ง คือ สิ่งทั้งปวง “ไม่ใช่ตัวตน” การไม่ใช่ตัวตนก็คือ ความจริง ความเป็น  
อย่างนั้น และความว่าง หรืออาจมีคำเรียกภาวะแห่งความไม่ใช่ตัวตนอีกหลายคำ เช่น  
อิทัปปัจจยตา หมายถึง เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น สุนฺญตา หมายถึง  
ความว่าง ปฏิจฺจสมุปบาท หมายถึง ขั้นตอนการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ คำสอนเหล่านี้  
จะจบลงที่ความไม่ใช่ตัวตน แต่ไม่ปฏิเสธว่าร่างกายไม่มี ความหมุนเวียนของสสาร  
พลังงาน และจิต ยังคงจำเป็นต้องเป็นไป แต่เมื่อเข้าใจความไม่ใช่ตัวตนนั้นแล้ว การ  
หมุนเวียน ความไม่แน่นอน ก็จะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป เหมือนกับการมีปรัชญาศิลปะ  
และหลักสุนทรียศาสตร์หลายสำนัก และการถกเถียงว่าศิลปะและความงามต่างกับ  
วิทยาศาสตร์อย่างไร จะพบคำตอบว่า ความคิดดังกล่าวเป็นแต่เพียงความคิดของเราเอง  
ไม่ใช่ความจริง ดังนั้น ควรทำความเข้าใจเรื่องนี้ตามลำดับ โดยเริ่มจากการพิจารณาว่า  
พุทธศาสนาสอนอะไร และมีมุมมองต่อวิทยาศาสตร์อย่างไร

### **พุทธศาสนาสอนอะไรและมีมุมมองต่อวิทยาศาสตร์อย่างไร**

ตามที่ได้กล่าวไว้แต่ต้นว่า ใ้ในงานวิจัยเรื่องนี้จะใช้ทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ  
เป็นหลักในการอธิบายว่าพุทธศาสนาสอนอะไร และท่านได้ใช้คำสอนของพุทธศาสนาไป  
อธิบาย ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์อย่างไร ในตอนต้นเราได้กล่าวถึงบ้างแล้วว่า  
พุทธศาสนาสอนเรื่องความไม่ใช่ตัวตน บางครั้งใช้คำว่าไม่มีตัวตน ซึ่งใช้ได้ทั้งหมด ใน  
ความหมายว่า เราจะไปยึดถืออะไรไม่ได้ โดยอธิบายที่ต้นตอของความคิด คือความรู้สึก  
ว่ามีตัวตน เมื่อตัวเราก็ไม่ใช่ สิ่งอื่นก็ไม่ใช่ การเข้าใจเช่นนี้ จึงจะเรียกว่ารู้จัก ความจริง  
ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง ได้ถึงที่สุด

ท่านพุทธทาสภิกขุได้วิเคราะห์ว่า การที่เราไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าไม่ใช่  
ตัวตน แม้จะศึกษาพุทธศาสนาอย่างมากมายแล้วก็ตาม อุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้  
เข้าใจไม่ได้คือภาษา เพราะคำว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงการเทียบเคียง โดยไม่รู้จักพูด  
อย่างไร เพราะความหมายของ ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง เป็นสิ่งที่ไม่มี

มีภาษาที่จะสื่อสารให้เข้าใจได้ เป็นแต่เพียงใช้คำที่พอใกล้เคียงตามที่มนุษย์ใช้สื่อสารกัน อยู่ ผู้วิจัยเห็นว่าในทำนองเดียวกัน การจะอธิบายว่าความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะ และความงาม ที่อธิบายว่าสิ่งดังกล่าว ไม่ใช่ความไม่แน่นอนของปรัชญาศิลปะที่แตกต่าง กัน ไม่ใช่ความแน่นอนตายตัว และไม่ได้ปฏิเสธความไม่แน่นอน แล้วสิ่งนั้นคืออะไร ใน ความหมายว่าไร้ภาษาจะสื่อสาร การใช้คำว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง แม้จะให้ความหมายไม่ตรงนัก แต่ก็พอจะอธิบายถึงสิ่งนั้นได้ ดังนั้น การอธิบายสิ่งที่ ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) ท่านวิเคราะห์ว่ามีปัญหาเรื่องภาษา ท่านจึงเขียนหนังสือเรื่อง ภาษาคน-ภาษาธรรม เพื่ออธิบายความแตกต่างของภาษา<sup>5</sup> อย่างไรก็ตามอย่างน้อยในที่นี้ต้องจับหลักให้ได้ว่า พุทธศาสนาสอนเรื่องไม่ใช่ตัวตน ทั้งตัวเราและสิ่งอื่น

ท่านแนะต่อไปว่าเรื่องไม่ใช่ตัวตนดังกล่าว ต้องแยกแยะคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้ดี ท่านแยกคำสอนออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับศีลธรรม และ 2) ระดับศาสนา คำสอนระดับศีลธรรมนั้น ยังจำเป็นต้องมีตัวตนที่หวังผลจากการทำความดี ท่านเรียกว่า เป็นคำสอนในขั้นต้น มีอยู่ในศาสนาทั่วไป ส่วนคำสอนในระดับศาสนา หมายถึง คำสอนที่ทำให้พ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง คือไม่ใช่ตัวตน<sup>6</sup> การรู้สึกรู้ว่ามีตัวตนเป็นเพียงสัญชาตญาณของการมีชีวิตรอด ว่าต้องกินอาหาร ต้องหลบภัย ให้ชีวิตอยู่รอด ซึ่งสัตว์ก็มีสัญชาตญาณนี้อยู่ทุกชนิด และเราก็ยังทำสิ่งเหล่านั้นได้แม้ไม่ใช่ตัวตนก็ตาม และจะมีความทุกข์น้อยกว่าการยึดถือว่ามีตัวตน คำสอนระดับศาสนา คือการสอนเรื่อง ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง สอนให้เข้าใจสิ่งทั้งปวงว่ามีภาวะเช่นนี้ คำสอนที่เรา

---

<sup>5</sup> เรื่องภาษาคน-ภาษาธรรม เป็นทฤษฎีที่ท่านสร้างขึ้นเพื่อตีความคำสอนของพุทธศาสนา โดยท่าน เสนอว่าสิ่งที่พระเจ้าตรัสนั้นตีความได้ทั้งภาษาสามัญและภาษาธรรมอันลึกซึ้งดู พุทธทาสภิกขุ. (2531). ภาษาคน-ภาษาธรรม. หน้า 2-6.

<sup>6</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2549). คู่มือมนุษย์. หน้า 12.



---

เคยได้ยินบ่อยๆ เช่น อริยสัจ 4 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตถตา สฺยญฺตวา อิทํปจฺจตา ปฏิจฺจสมุปาบาท ทุกคำสอนในระดับศาสนาจะจบลงที่สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดถือ นี่แหละคือการอธิบายว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม จะเรียกว่าความไม่แน่นอนก็ไม่ใช่ เรียกว่าความแน่นอนตายตัวก็ไม่ใช่ เพียงเป็นการปฏิเสธการยึดถือทุกรูปแบบ แล้วเราจะสัมผัสสิ่งนี้ได้อย่างไร ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอว่า ความรู้สึกไม่ใช่ตัวตน สามารถทำให้ปรากฏได้ด้วยจิตของเรา เมื่อจิตมีการยึดถือได้ จิตก็ควรละความยึดถือได้เช่นกัน ท่านยกตัวอย่างพุทธศาสนานิกายเซ็น เช่นจะสอนแบบลัดตรง และไม่ อ้อมค้อม เช่นการกล่าวว่า ไม่ต้องเอาอะไรออกจากจิตเพราะ “จิตเดิมแท้” มีความว่างอยู่เป็นพื้นฐาน และกล่าวให้ลึกไปอีกว่า จิตก็ไม่มี ทุกอย่างเป็นความว่าง<sup>7</sup> การสอนแบบนี้ดูว่าจะง่าย คือไม่ต้องทำอะไร อยู่เฉยๆ โลกจะมีความหมุนเวียน มีความไม่แน่นอนก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ หรือใครจะกล่าวถึงความหลุดพ้นถึงอะไรสักอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่เรื่องจำเป็น บางครั้งเรียกว่า “ว่างอยู่อย่างเต็ม” คือ ไม่กล่าวว่าว่าง ไม่กล่าวว่าเต็ม ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อเทียบกับการอธิบายศิลปะและความงามที่ไม่ตรงกัน หรือเห็นว่ามี ความแตกต่างกับวิทยาศาสตร์ตามที่ได้อิงใจหทัยไว้ตอนต้น เช่นก็จะกล่าวว่า ความไม่แน่นอนก็ไม่ใช่ และความแน่นอนตายตัวก็ไม่ใช่อีก ดังนั้น การใช้คำว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง น่าจะตรงตามความหมายของจิตเดิมแท้ตามที่นิกายเซ็นสอน อย่างไรก็ตาม เพื่อยืนยันว่าท่านพุทธทาสภิกขุสอนเรื่องความไม่ใช่ตัวตน เป็นคำสอนที่เป็นแบบเดียวกับพุทธศาสนามหายาน แต่ตรงนี้อย่าเข้าใจว่าท่านเป็นมหายาน เพราะเรื่องนี้ท่านกล่าวว่า พุทธศาสนาแท้จริงแล้วไม่มีนิกาย เพิ่งมาตั้งขึ้นภายหลัง ท่านเห็นว่าพุทธศาสนาเปรียบดังตะเกียงที่ให้แสงสว่าง แม้มีกระจกใสอะไรครอบอยู่ แล้วส่องแสงออกไปเป็นสีนั้นๆ เรื่องนี้ไม่สำคัญ เพียงแต่มันให้แสงสว่างได้ก็พอ

---

<sup>7</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2549). สูตรของเว่ยหล่าง. หน้า 19-62.

ต่อมาลองพิจารณาตัวอย่างคำสอนของพุทธศาสนานิกายมหายาน และผู้อ่านลองพิจารณาว่าเป็นแบบเดียวกับคำสอนเรื่องไม่ใช่ตัวตน ตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงหรือไม่ โดยเขียนไว้เป็นพระสูตรชื่อปรัชญาปารมิตาสูต

“เมื่อพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ทรงบำเพ็ญปรัชญาปารมิตอัน แก่กล้า ได้ทรงมองเห็นขั้นที่ 5 พระโพธิสัตว์ทรงเห็นแจ้งว่า ธรรมชาติแห่งขั้นที่ 5 เป็นของว่างเปล่า ไม่มีตัวตน”

“สารีบุตร ร่างที่มีปัจจัยปรุงแต่ง มีสภาพว่างเปล่า สภาพว่างเปล่า คือร่างที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีอะไรอื่นนอกจากความว่าง และความว่างเปล่านั้นไม่มีอะไรอื่น นอกจากร่างที่ปัจจัยปรุงแต่ง สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งเป็นร่างขึ้น สิ่งนั้นคือความว่างเปล่า และสิ่งใดเป็นความว่างเปล่าสิ่งนั้นคือการปรุงแต่ง”<sup>8</sup>

เมื่ออ่านพระสูตรดังกล่าวอาจทำให้สับสนได้ เพราะเป็นการปฏิเสธไปมา โดยกล่าวว่า “การมีปัจจัยปรุงแต่งและความว่างเป็นสิ่งเดียวกัน” หรือในขณะเดียวกันจะเรียกว่ามีการปรุงแต่งก็ไม่ได้ จะเรียกว่าว่างเปล่าก็ไม่ได้ ดูเหมือนว่าจะขัดกัน แต่เป็นความถูกต้องที่สุดในการอธิบายเรื่องไม่ใช่ตัวตน เพราะเราจะปฏิเสธการปรุงแต่ง หมุนเวียนก็ไม่ได้ ในขณะเดียวกันสิ่งนี้ก็เป็นความว่างเปล่าด้วย นี่คือการสอนไม่ให้ยึดถือทั้งสองฝ่าย ทั้งการปรุงแต่งและความว่างเปล่า ตรงนี้อาจจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามที่อธิบายไปแต่ต้นว่า ไม่ใช่ความไม่แน่นอน และไม่ใช่ความแน่นอนตายตัว ถึงตรงนี้น่าพิจารณาว่า ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ ย่อมเป็นสิ่งปรุงแต่ง สิ่งนี้จึงเป็นความว่างเปล่า

---

<sup>8</sup> เสถียร พันธังสี. (2543). พุทธศาสนามหายาน. หน้า 111.

---

ลองพิจารณาอีกตัวอย่างหนึ่ง ดิซ นัท ฮันท์ ได้อธิบายพระสูตรที่ชื่อว่า วัชรเจติกปรัชญาปารมิตาสูต มีความตอนหนึ่งว่า

“เธอคิดอย่างไรเล่า สุกุติ ตถาคตได้บรรลุถึงจิตอันเลิศ รู้ตื่น รู้เบิกบาน กระนั้นหรือ ตถาคตได้แสดงพระธรรมเทศนาอยู่”

“ภิกษุสุกุตติกราบทูล ข้าแต่พระผู้มีพระภาคตามที่ข้าพระองค์เข้าใจนั้น พระธรรมคำสอนของพระตถาคตไม่มีธรรมารมณ อิศระที่เรียกว่าจิตอันเลิศ รู้ตื่น รู้เบิกบาน ไม่มีคำสอนในตัวของพระตถาคตดำรงเอกภาวะ โฉนจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะเหตุว่าพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ และเทศนาสั่งสอนนั้นไม่อาจบรรยาย ไม่อาจกล่าวได้ว่า ดำรงภาวะอิสระแยกจากกัน ไม่เป็นทั้งตัวตนดำรงอยู่ หรือไม่มีตัวตนดำรงอยู่ โฉนจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะเหตุว่า พระอริยบุคคลย่อมต่างจากผู้อื่นก็ด้วยสังขตธรรมนี้แล”<sup>9</sup>

คำว่า “ไม่เป็นทั้งตัวตนดำรงอยู่ หรือไม่มีตัวตนดำรงอยู่” ข้อความตรงนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับการปฏิเสธความเป็นตัวตน และในขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธว่ามีการดำรงอยู่ ดังนั้น คำว่าไม่ใช่ตัวตนของท่านพุทธทาสภิกขุไม่ได้ปฏิเสธว่าในโลกไม่มีความหมุนเวียนของสิ่งต่าง ๆ<sup>10</sup>

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นบทบรรยายธรรมของเชอเกียม ตรุงปะ ในการตอบคำถามเรื่องไม่มีตัวตน แก่ผู้มาศึกษากับท่าน

---

<sup>9</sup> ดิซ นัท ฮันท์. (2553). เพชรตัดทำลายมายา. หน้า 60-61.

<sup>10</sup> ท่านไม่ปฏิเสธว่าโลกมีการหมุนเวียนเกิดดับ แต่ในความหมายว่า หยุดหรือดับความมีตัวตน คือไม่ให้ตัวตนมันเกิด ไม่ใช่หยุดเพราะมันไม่เดิน ดู พุทธทาสภิกขุ. (2555). โลกนี้มีแต่คนบ้า. หน้า 46.

นักเรียน : รินโปเช หากไม่มีตัวตน ไม่มีการรู้แจ้ง ไม่มีความคิด และไม่มี  
ความทรงจำ แล้วมันเป็นไปได้อย่างไรที่ท่านสามารถเล่าให้เราฟังถึงประสบการณ์และ  
สิ่งที่ท่านรู้มา

ตรุงปะ : ก็เพราะว่ามันไม่มีอยู่จริง อันहींฉันซีเรียสเลยนะ เพราะว่าสิ่งต่างๆไม่มี  
อยู่จริง ดังนั้นสิ่งต่างๆจึงเป็นของมันอย่างนั้น (มีการเกิดดับและมีบางสิ่งคงที่คือความ  
ว่าง ผู้วิจัย) มันอาจจะไม่ตรงตามหลักไวยากรณ์เท่าไรหรอก แต่สิ่งต่างๆ เป็นเช่นนั้น มี  
ความชัดเจนอันใหญ่หลวงที่ฉายานออกมาจากความไม่มีตัวตน<sup>11</sup>

ตรงนี้ได้แก่คิดว่าการปฏิเสธทั้งหมด โดยบอกว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีการรับรู้แจ้ง  
ไม่มีความคิด และไม่มีความทรงจำ แต่ต่อมาใช้คำว่า สิ่งต่างๆจึงเป็นของมันอย่างนั้น นี้  
ก็ไม่ได้ปฏิเสธการเป็นไปของสิ่งต่างๆ แต่ยืนยันว่าไม่ใช่ตัวตน และเสนอว่า อาจจะพูดไม่  
ตรงกับหลักไวยากรณ์เท่าใดนัก ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับที่ท่านพุทธทาสภิกขุ  
กล่าวถึงข้อจำกัดของภาษา ในการอธิบายว่าสิ่งทั้งปวงคือความว่าง

โดยสรุป พุทธศาสนาสอนเรื่อง ไม่ใช่ตัวตน และไม่ปฏิเสธว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่ แต่  
อย่าเข้าใจว่ามีอยู่เป็นตัวตนเสียอีก คำสอนพระพุทธศาสนาจึงเป็นคำสอนที่ไม่สุดโต่ง  
ไปข้างใดข้างหนึ่ง ลองพิจารณาคำสอน เรื่อง อิทัปปัจจยตา หมายถึง เมื่อมีสิ่งนี้ๆ สิ่งนี้  
เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า อิทัปปัจจยตา ถือเป็นหัวใจ  
ของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ได้กล่าวว่าไม่มีตัวตน และไม่ได้กล่าวว่าไม่มีตัวตน เพียงแต่  
บอกว่า สิ่งทั้งปวงมีปัจจัยต่อกันเสมอ คือสิ่งหนึ่งย่อมเกิดจากอีกสิ่งหนึ่ง กระบวนการนี้  
ทำให้มีสิ่งต่างๆ ขึ้นมา และเมื่อยามสิ่งต่างๆจะดับไป ก็มีสิ่งอื่นเป็นปัจจัยให้ดับอีก  
สุดท้ายจะไม่มื่อะไรอยู่ระหว่างการเกิดดับนั้น นี่คือนี่ที่เป็นคำตอบแก่นักเรียนว่า ไม่มี  
ตัวตน ไม่มีการรู้แจ้ง ไม่มีความคิด และไม่มีความทรงจำ ตามคำตอบของเชอเกียม ตรุง  
ปะ จึงเป็นอิทัปปัจจยตาตามความหมายของท่านพุทธทาสภิกขุ

การที่อธิบายถึงหลักพุทธศาสนาอย่างละเอียดและเน้นว่าท่านสอนถึงความไม่ใช่  
ตัวตนเป็นหลักสำคัญ แต่อาจจะเข้าใจยากเมื่ออธิบายผ่านภาษา แต่ส่วนนี้จะเป็น

---

<sup>11</sup> เชอเกียม ตรุงปะ. (2555). เส้นทางคือจุดหมาย. หน้า 67.

---

เนื้อความที่สำคัญมาก เพราะถ้าเข้าใจส่วนนี้ได้ก็จะเข้าใจความเป็นวิทยาศาสตร์ของ ศิลปะและความงามได้ด้วย และการกล่าวถึงความไม่ใช่ตัวตนนี้แหละคือความเป็น วิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม ที่ตอนแรกเราใช้คำว่า ความจริง ความเป็นอย่าง นั้น และความว่าง

ความจริงแล้ว พุทธศาสนามีศิลปะและความงามอยู่ในคำสอนด้วย โดยแบ่งการ พิจารณาออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นศิลปะและความงามด้วยตัวมันเอง สิ่งนี้ไม่ต้องมี การวาดภาพหรือปั้นเป็นรูปขึ้นมา เป็นศิลปะและความงามเมื่อเราได้รับรู้การไม่ใช่ตัวตน หรือความว่าง ส่วนที่สอง คือผลงานศิลปะและความงามที่ได้แรงบันดาลใจจากคำสอนนี้ ตามที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป ดังนั้นการบรรยายหลักธรรมก็คือ การสร้างศิลปะและความงาม ไปในคราวเดียวกัน ความเห็นนี้อาจเข้ากันได้กับปรัชญาศิลปะหลังสมัยใหม่ที่เห็นว่า ศิลปะย่อมมีการตีความที่หลากหลาย

เมื่อเราเข้าใจว่าพุทธศาสนาสอนอะไรแล้ว การพิจารณาสิ่งใดๆ ก็จะเป็นเรื่องง่าย เพราะการอธิบายเรื่องความไม่ใช่ตัวตน คือการอธิบายว่าทุกสิ่งมีลักษณะอย่างนี้ คือ เป็นไปตาม ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง เราจะมองสิ่งเดิม (ชีวิตและโลก) เปลี่ยนไปจากเดิม แม้มันจะเป็นสิ่งเดิมก็ตาม คือเห็นแต่เพียงว่ามันเป็นอย่างนั้น เป็นไป ตามกฎอิทัปปัตตยตา คือ เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น ในความเข้าใจใหม่เรา จะเห็นต้นไม้วาไม่ใช่ต้นไม้ และไม่ใช่ไม่มีต้นไม้ คือเห็นว่าต้นไม้เป็นเพียงความเป็นอย่าง นั้น ของการเป็นปัจจัยระหว่างกัน(ต้นไม้มีขึ้นได้จากส่วนประกอบที่ไม่ใช่ต้นไม้) รวมทั้ง เห็นทุกสิ่งเป็นอย่างนั้น ทั้งศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ ก็มีความเป็นอย่างนั้นด้วย และจะใช้หลักดังกล่าวมาพิจารณาสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์กันต่อไป

ในขณะที่เดียวกันหากเรามองไม่เห็นสิ่งที่พุทธศาสนาได้อธิบายไว้ เราก็จะมองไม่ เห็นความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามเช่นเดียวกัน แต่ถ้าวินิจฉัยได้ ก็จะเห็น ศิลปะและความงามต่างไปจากเดิม ถ้าเห็นเหมือนเดิม ก็เท่ากับว่างานวิจัยเรื่องนี้ไม่ได้ ค้นพบอะไร หรือค้นพบแต่บรรยายให้เข้าใจไม่ได้ คำว่าเห็นศิลปะและความงามแตกต่าง ไปจากเดิม คือไม่หลงไปยึดถือในความแตกต่างของปรัชญาศิลปะและหลัก สุนทรียศาสตร์ และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น เมื่อพุทธศาสนา

อธิบายว่า สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ไม่มีตัวตน การเห็นว่ามันไม่ใช่สิ่งทั้งสอง เรียกว่าเห็นความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม เช่นเดียวกับการกล่าวว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีการรู้แจ้ง ไม่มีความคิด ไม่มีความทรงจำ และผู้วิจัยขอเพิ่มเติมว่า ไม่มีศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ด้วย แต่การกล่าวว่าไม่มี ไม่มี ไปเรื่อยๆ กลับเป็นการเห็นสิ่งที่เรียกว่า ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง จนถึงที่สุด การอธิบาย เช่นนี้อาจฟังยาก เพราะเป็นการรับรู้ด้วย ความรู้สึก และการอธิบายด้วยภาษาก็มีข้อจำกัด หรืออาจย้อนไปทำความเข้าใจความหมายของอิทัปปัจจยตา อีกครั้งก็ได้ โดยความหมาย คือ เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจเจกสิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น นี้ก็แสดงว่า ไม่มีสิ่งใด มีแต่ปัจเจกที่กระทำกันเท่านั้น (เมื่อมีเหตุปัจเจกก็มีทั้งเกิดและดับ เราจะเรียกว่าเกิดก็ไม่ได้อดับก็ไม่ได้อ) แต่ก็ปฏิเสธว่ามีสิ่งที่ต้องเป็นไปตามปัจเจก ซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับการกล่าวว่า ไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ไม่มีตัวตน การประกาศว่าไม่มีศิลปะและความงาม ก็ไม่ใช่ความหมายเดียวกับการไม่มีปรัชญาศิลปะหรือหลักสุนทรียศาสตร์อยู่ในโลกนี้ แต่บอกว่า ให้ดีที่สุดคือ การไม่ยึดถือ เท่านั้นเราก็ไม่จำเป็นต้องตกเตียงให้เกิดความแตกต่างแต่อย่าเข้าใจว่าจะไปยึดถือความเหมือนเสียอีก การอธิบายเช่นนี้ผู้วิจัยไม่มีเจตนาที่จะทำให้เข้าใจยาก แต่เมื่อนำพุทธศาสนามาเป็นฐานแล้ว ก็ต้องอธิบายเช่นนี้ และต้องเข้าใจว่าการอธิบายเรื่อง ความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก แต่มันก็อยู่ในจิต (ความคิด) เรานี้เอง แต่เป็นจิตที่เมื่อสัมผัสกับสิ่งต่างๆ แล้ว เห็นแต่เพียงว่ามันเป็นอย่างนั้น จึงไม่สามารถทำให้จิตกวัดแกว่งได้

ครั้งหนึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงการบรรยายหลักธรรมสำหรับบุคคลบางประเภท ที่ฟังแล้วสามารถเข้าใจได้ทันที และในขณะเดียวกันการบรรยายดังกล่าวก็ไม่เหมาะกับบุคคลทั่วไป เพราะจะเข้าใจไม่ได้ ท่านกล่าวว่า ต้องขออภัยสำหรับบุคคลที่ฟังไม่เข้าใจ เช่น ท่านบรรยายเรื่อง “ไม่ต้องทำอะไร” “ไม่มีศาสนา” และ “โลกนี้มีแต่คนบ้า”<sup>12</sup> การบรรยายแต่ละเรื่องดังกล่าว ผู้อ่านคงค้างอยู่ในใจว่าจะเป็นไปได้อย่างไร เรื่องนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับการอธิบายว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม

<sup>12</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2555). โลกนี้มีแต่คนบ้า. หน้า 3.

คือไม่มีศิลปะและความงาม (อย่าเข้าใจว่าเราจะสร้างสรรค์ศิลปะจากทัศนะแบบนี้ได้ สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้จะสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์งานศิลปะไปในแนวทางนี้ และงานศิลปะและผู้สร้างสรรค์จะกลายเป็นหนึ่งเดียวกับความว่าง) ตรงนี้เองที่เรียกว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนา

ต่อมาจะพิจารณาว่าพุทธศาสนามองความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างไร การกล่าวถึงวิทยาศาสตร์ในที่นี้ เพื่อประกอบการพิจารณาว่าศิลปะและความงามเป็นวิทยาศาสตร์ได้อย่างไร สำหรับคำถามดังกล่าวเราได้คำตอบแล้วว่า การไม่มีการยึดถือในปรัชญาศิลปะและหลักสุนทรียศาสตร์ของสำนักต่าง ๆ และไม่ปฏิเสธความเป็นไปของสิ่งนี้ หรือเรียกว่าไม่มีศิลปะและความงาม แต่มันก็ยังเป็นของมันอย่างนั้น และสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามก็เป็นเช่นนี้ ความจริงแล้ว การที่เรากำลังกล่าวถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาก็คือกล่าวถึงความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ในตัว แต่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการเข้าใจเรื่องของสสารและพลังงานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการกล่าวถึงจิตที่ได้หลุดพ้นจากความเป็นตัวตนของสสารและพลังงาน และเป็นอิสระจากความผูกพันอยู่กับสิ่งใดๆ

ถ้าย้อนไปพิจารณาว่าวิทยาศาสตร์คืออะไร จะพบว่ามี การกล่าวถึงกฎวิทยาศาสตร์ไว้ในตำราของศาสนา ปรัชญา แม้จะไม่ได้เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์โดยตรง โดยมุ่งไปที่การอธิบายเรื่องสสารและพลังงานเป็นหลัก ในปรัชญาพราหมณ์ได้ถกเถียงกันว่า โลกนี้มีปฐมเหตุเป็นสสารหรือจิต สำนักที่ถือว่าโลกคือสสารก็จะอธิบายเรื่องปรมาณู น้ำ ไฟ และอากาศ อย่างปรัชญาasangขยะและปรัชญาไวเศษิกะ<sup>13</sup> ในสมัยกรีกก็เช่นเดียวกัน นักปรัชญาอย่างเดโมคริตุส(Deemocritus : พ.ศ. 83-173) ได้เสนอว่า ปฐมธาตุของโลกคือ ปรมาณู สสารคือการรวมตัวของปรมาณู<sup>14</sup> ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าวิทยาศาสตร์จึงมุ่งการพิจารณาไปที่เรื่องของสสารและพลังงานเป็นหลัก เพราะเชื่อว่าสิ่งนี้เป็นต้นกำเนิดของการมีชีวิต ในยุคต่อมานักปรัชญาอย่าง เดการ์ต (Ren Descates : ค.ศ.1596-1650) หากจุดยืนยืนยันว่าเราจะรู้ได้อย่างไรว่า สสาร พลังงาน และสิ่งต่างๆ นั้นมี

<sup>13</sup> สมัคร บุรราวาศ. (2554). ปรัชญาพราหมณ์. หน้า 106-170.

<sup>14</sup> พระราชวรมุนี. (2544). ปรัชญากรีก. หน้า 93-101.

อยู่จริง จึงประกาศว่า “ฉันคิด เพราะฉะนั้นฉันเป็นอยู่”<sup>15</sup> ประโยคดังกล่าวเป็นการยืนยันว่าสสาร พลังงาน มีอยู่จริง เพราะเรามีตัวตน การมีตัวตนจึงเป็นการยืนยันความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ท่านพุทธทาสภิกขุไม่เห็นด้วยกับเดการ์ต แต่ไม่ปฏิเสธว่าตัวตน (รูป) ไม่มี แต่บอกว่ามันไม่ใช่ตัวตน<sup>16</sup> ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายกฎวิทยาศาสตร์ไว้ในหนังสือเรื่องอิทัปปัจจยตา โดยกล่าวว่ากฎอิทัปปัจจยตาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นไปอีก<sup>17</sup> เพราะว่ากฎวิทยาศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย แต่กฎอิทัปปัจจยตาไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย มันจะเป็นอย่างนั้นตลอดไป วิทยาศาสตร์นั้นมีการเกิดดับอยู่เสมอ อิทัปปัจจยตาจึงเป็นสิ่งที่สร้างวิทยาศาสตร์ขึ้นมา และควบคุมให้เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตาด้วย ความหมายของอิทัปปัจจยตา คือ เมื่อ มีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น วิทยาศาสตร์จะถูกกฎดังกล่าวควบคุมให้เป็นอย่างนี้เรื่อยไป ท่านไม่ได้ปฏิเสธว่าวิทยาศาสตร์ไม่มีประโยชน์ แต่ในขั้นของการดับทุกข์นั้น วิทยาศาสตร์ที่มีการเกิดดับเหล่านั้นช่วยอะไรไม่ได้ ท่านอธิบายว่า กฎวิทยาศาสตร์ได้แสดง 4 เรื่องหลักๆ คือ กฎฟิสิกส์ กฎเคมี Mechanics และ Felativity

กฎฟิสิกส์ คือการแสดงตัวของสสารหรือพลังงาน กฎเคมี คือการเปลี่ยนแปลงของปริมาณโดยเปลี่ยนแปลงจำนวนหรือภาวะจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี กฎ Mechanics คือการสัมพันธ์กันของกำลังงานทำให้เกิดการเคลื่อนไหวผลัดกัน และกฎ Felativity คือความสัมพันธ์ระหว่างเวลากับพื้นที่ ทั้ง 4 เรื่องนี้ยังคงอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลง มีการเกิดดับ มีความไม่แน่นอน และกฎอิทัปปัจจยตาก็มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ด้วย การมีปัจจัยระหว่างกันทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น แต่ท่านเสนอว่า กฎอิทัปปัจจยตาเป็นสิ่งที่มีอยู่ตลอดไป คือ เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น ความหมายของอิทัปปัจจยตาดังกล่าว คือ ความไม่ใช่ตัวตน เป็นสิ่งเดียวกับความจริง ความเป็นอย่างนั้น และความว่าง วิทยาศาสตร์ก็เป็นความว่างเช่นกัน คือ เห็นแต่เพียงสิ่งที่มีปัจจัยระหว่างกันเท่านั้น และสิ่งใดมีการปรุงแต่ง สิ่งนั้นคือความว่าง ดังนั้นในมุมมองของพุทธ

<sup>15</sup> กীরติ บุญเจือ. (2545). ปรัชญาหลังนวยุค. หน้า 19-20.

<sup>16</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2549). คู่มือมนุษย. หน้า 142-164.

<sup>17</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2552). อิทัปปัจจยตา. หน้า 361.



---

ศาสนา วิทยาศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันเท่านั้น วิทยาศาสตร์จึงเป็นความว่างด้วย ด้วยเหตุนี้วิทยาศาสตร์จึงมีสภาพเดียวกับศิลปะและความงาม คือ มีความสัมพันธ์กันและเป็นความว่างในคราวเดียวกัน เช่นเดียวกับการกล่าวว่ามีศิลปะและความงาม

### ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองพุทธศาสนา

ก่อนหน้านี้เราได้ทราบแล้วว่าพุทธศาสนา มองสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์อย่างไร และวิทยาศาสตร์ก็ได้กลายเป็นความว่างในมุมมองของพุทธศาสนา เป็นสิ่งไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ไม่มีตัวตน เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา คือ การมีปัจจัยให้เกิดขึ้นและดับลง แล้วพุทธศาสนาจะมองศิลปะและความงามแบบเดียวกับวิทยาศาสตร์หรือไม่ เรื่องนี้ก็ควรกลับไปหาคำเดิมว่าพุทธศาสนาสอนอะไร ที่เราได้พิจารณากันมาตลอด คือสอนว่าสิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน มีแต่ความจริง ความเป็นอนัตตา และความว่าง มีข้อพึงสังเกตว่าพุทธศาสนาอธิบายว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันสิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตน แล้วศิลปะและความงามเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ ลองเริ่มต้นพิจารณาจากความหมายของศิลปะ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า ศิลปะ คือ ฝีมือทางการช่าง การทำให้อัจฉริยะ การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่างๆ<sup>18</sup>

เพลโต (Plato ก่อน ค.ศ. 427-347) นักปรัชญาชาวกรีก ให้ความหมายว่า ศิลปะคือการแสดงสำเนาจากแบบในอุดมคติ ความงามที่พบเห็นอยู่บนโลกไม่ใช่ความงามระดับสูงสุด ความงามอยู่ในโลกแห่งอุดมคติ ซึ่งเป็นนิรันดร์

อริสโตเติล (Aristotle ก่อน ค.ศ.384-322) ศิษย์ของเพลโต ให้ความหมายว่า ศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ ความงามมิได้ย้อมขึ้นอยู่กับลักษณะความกลมกลืนของสัดส่วนต่างๆ ของวัตถุในธรรมชาติ

---

<sup>18</sup> พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2552). หน้า 1101.

เซนต์ โทมัส อไควนัส (St.Thoman Aquinas ค.ศ.1225-2274) เป็นนักปรัชญา  
ด้านเทววิทยา ให้ความหมายว่า สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความเป็นหนึ่งเดียวหรือ  
ความสมบูรณ์ เกี่ยวข้องกับความดีและความจริง

เบเนด็อดโต โครเซ (Benedetto Croce ค.ศ.1866-1952) นักปรัชญาจิตนิยม ใ้  
ความหมายว่า ศิลปะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งภายใน และเป็นการแสดงออก  
ของอัจฉตติญาณ (intuition)

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey ค.ศ.1859-1952) นักปรัชญาลัทธิปฏิบัตินิยม ใ้  
ความหมายว่า มโนภาพทางศิลปะเกิดจากประสบการณ์ และประสบการณ์มาจาก  
กระบวนการทางธรรมชาติ ที่ควบคุมให้ทุกสิ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทอลสตอย (Leo Tolsoy ค.ศ.1878-1910) นักประพันธ์ ให้ความหมายว่า ศิลปะ  
คือการสร้างสรรค์สุนทรียะ การสื่อสารทางอารมณ์ ต้องนำไปสู่ความก้าวหน้าของมนุษย์  
และสังคม

อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant ค.ศ.1724-1804) นักปรัชญาคณสำคัญใน  
ศตวรรษที่ 18 ให้ความหมายว่า ศิลปะคือสิ่งที่เกิดจากผลของความรูสึกว่างาม<sup>19</sup>

กีร์ติ บัญเจือ ได้กล่าวถึง ศิลปะที่เรียกว่าเป็นศิลปะหลังนวยุคว่า ลักษณะของ  
ศิลปะหลังนวยุค คืองานของเซซาน (Paul Cezanne 1839-1906) ที่วาดภาพโดยยึด  
หลักว่า “ฉันไม่ต้องการแสดงธรรมชาติ แต่ต้องการสร้างธรรมชาติ” และปิกัสโซ (Pablo  
Picasso 1881-1973) ยึดหลักการวาดภาพว่า “ฉันวาดรูปทรงตามที่ฉันคิด ไม่ใช่ตามที่  
ฉันเห็น”<sup>20</sup>

ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความหมายว่า ยอดสุดของศิลปะคือการทำให้ชีวิตให้หมด  
ปัญหา ทำให้ชีวิตให้หมดกิเลส หมดความทุกข์ หมดความสกปรก หมดความเร่าร้อน และ  
ทำให้สงบเยือกเย็นเป็นสันติภาพ<sup>21</sup>

---

<sup>19</sup> กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2555). สุนทรียศาสตร์. หน้า 113-116.

<sup>20</sup> กีร์ติ บัญเจือ. (2545). ปรัชญาหลังนวยุค. หน้า 148-149.

<sup>21</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2542). สัมมัตตนาฏภาพ. หน้า 72.

---

ศิลปิน พีระศรี กล่าวถึงความหมายของศิลปะว่า ข้าพเจ้าพูดว่า ศิลปะคืออะไรนั้น ไม่ใช่ของง่ายที่จะอธิบาย เพราะเป็นการแสดงให้รู้ถึงอำนาจเร้นลับชนิดหนึ่ง ซึ่งบังคับให้มนุษย์ทำศิลปะขึ้น เช่นเดียวกับที่เรารู้สึกในความลึกลับอย่างยิ่งของจักรวาล และผลอันเกิดจากการหมุนเวียนของมัน... ท่านจะเห็นได้ว่าในธรรมชาติช่างประสานกลมกลืนกัน เป็นความงามอย่างหาที่เปรียบมิได้ ก็ทำไมสิ่งที่เป็นความมหัศจรรย์ของธรรมชาติทั้งหลายที่ให้ความสุขแก่เราอย่างมากนั้น จึงงดงามและสมบูรณ์ นี่แหละคือสิ่งที่เรียกว่า ความลึกลับอันหาที่สุดมิได้<sup>22</sup>

ตัวอย่างการให้ความหมายของศิลปะและความงามที่นำมาเสนอนี้ แสดงให้เห็นว่าเมื่อคิดถึงศิลปะและความงาม มนุษย์สามารถคิดไปได้ทุกทิศทุกทางตามที่คิดว่าความหมายนั้นๆจะเป็นประโยชน์ที่สุดสำหรับมนุษย์ เพราะสิ่งนี้เป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของการมีชีวิต หมายถึง เมื่อมีเรื่องราวหรือความรู้ที่ต้องการแสดงออกโดยการสื่อสาร แต่การสื่อสารระหว่างผู้สร้างกับผู้ชมสำหรับผลงานศิลปะและความงามก็ไม่จำเป็นต้องราบรื่นเสมอไป เพราะผลงานศิลปะและความงามบางอย่างก็ยากที่จะเข้าใจได้ (อย่างศิลปะนามธรรมหรือศิลปะของชนเผ่าดั้งเดิม) แต่ก็รับรู้กันว่าการสื่อสารอะไรบางอย่าง แม้งานศิลปะที่กล่าวว่า เป็นศิลปะเพื่อศิลปะ และจำกัดความว่าไม่ต้องมีความหมายใดๆ ก็ถือเป็นการสื่อสารให้รับรู้เข้าใจอย่างหนึ่งอยู่เช่นกัน ปรากฏการณ์แห่งความแตกต่างเหล่านี้ ถ้าใช้มุมมองของพุทธศาสนาเข้าไปอธิบาย ความหมายของศิลปะและความงามดังกล่าว ก็อธิบายได้ว่ามนุษย์กำลังค้นหาทางออกอะไรบางอย่างที่ศิลปิน พีระศรี อธิบายว่า เป็นอำนาจลึกลับชนิดหนึ่งบังคับให้มนุษย์ทำงานศิลปะขึ้น และเป็นเช่นเดียวกับการหมุนเวียนของจักรวาล สำหรับพุทธศาสนาแล้ว การหาความหมายต่อไปเรื่อยๆ น่าจะไม่ใช่ทางออกที่ดี เพราะการหาความหมายก็คือการจับเอาอะไรสักอย่างเอาไว้เพื่ออธิบายสิ่งที่เราเชื่อ ในมุมมองของพุทธศาสนาการจับและการปล่อยมีค่าเท่ากัน (เพราะการปล่อยอาจเป็นการจับชนิดใหม่โดยไม่รู้ตัว) แม้ว่าจะให้ความหมายพิเศษเพียงใด ก็ถือเป็นการยึดถืออย่างใดอย่างหนึ่งไว้เสมอ ท่านพุทธทาส

---

<sup>22</sup> ศิลปิน พีระศรี (2546). ศิลปะคืออะไร?. ในศิลปะวิชาการ. โดยวิบูลย์ ลี้สุวรรณ(บก.). หน้า 107-109.

ภิกขุจึงเสนอว่า ยอดสุดของศิลปะคือ ทำชีวิตให้หมดปัญหา หมดความทุกข์ มีความสงบ เยือกเย็น การให้ความหมายเช่นนี้ดูจะเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตมากกว่ากล่าวถึง ผลงานศิลปะ แต่ท่านเสนอว่า ชีวิตนั้นแหละเป็นศิลปะและความงาม หมายความว่า ศิลปะและความงามไม่ได้เกิดตอนที่เราจะสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ แต่มันเป็นศิลปะและความงามอยู่ทุกเวลา และเป็นได้ด้วยจิต การกล่าวเช่นนี้ก็เท่ากับว่าเราทำงานศิลปะหรือเห็นความเป็นศิลปะและความงามอยู่ทุกเวลา เรียกว่าเท่าๆ กับลมหายใจก็ได้ การแสดง ออกเป็นผลงานศิลปะและความงาม ก็คือการอธิบายการมีชีวิตของเราเอง ด้วยความคิด เช่นนี้ จึงต้องกลับไปหาคำตอบว่าตัวเราและสิ่งอื่นคืออะไร และกลับไปหาคำถามเดิมว่า พุทธศาสนาสอนอะไร คำตอบคือ สอนเรื่องไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ไม่มีตัวตน หรือสิ่งใดมีการปรุงแต่ง สิ่งนั้นคือความว่าง แต่คนทั่วไปก็เข้าไม่ถึงความหมายนี้ เพราะยังมีความ เป็นตัวตนอยู่ตลอดเวลา ศิลปะและความงามที่เรียกว่าเป็นความว่างจึงไม่ถูกเปิดเผย ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามจึงเป็นสิ่งเข้าใจยาก โดยสรุปคือ ถ้าเข้าใจ ภาวะแห่งการไม่ใช่ตัวตนไม่ได้ ก็จะมองไม่เห็นความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและ ความงาม แม้มันจะดำดามอยู่ตลอดเวลาก็ตาม คือการเห็นว่าสิ่งที่เป็นวัตถุย่อมมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หรือเมื่อจิตให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ นั่นคือการมีปัจจัยระหว่าง กันของผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้

ท่านพุทธทาสภิกขุยกย่องผลงานศิลปะและความงามที่ถือว่าผู้สร้างสรรค์นั้น เข้าใจความหมายของชีวิตเป็นอย่างดีว่าไม่ใช่ตัวตน แล้วสิ่งที่เขาแสดงออกเป็นผลงาน ศิลปะก็เป็นการยืนยันว่าเขาเข้าใจชีวิตว่าเป็นสิ่งเดียวกับความว่าง ผลงานศิลปะดังกล่าว คือ ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป ท่านกล่าวไว้ในคำนำของหนังสือ เล่มนี้ว่า มีอยู่ยุคหนึ่งที่ไม่นิยมสร้างพระพุทธรูป อยู่ระหว่าง พ.ศ. 300-600 เศษ เพราะเขารู้ดีว่ากรรมซึ่งเป็นนามธรรม และการเข้าใจกรรมต้องเป็นการพึ่งตนเองไม่ใช่รอการ ช่วยเหลือของพระพุทธรูป และความว่างอันเป็นความจริงสูงสุดของพุทธศาสนานั้นไม่ อาจแสดงเป็นรูปใดๆได้ แม้จะเป็นเพียงสัญลักษณ์ก็ตาม<sup>23</sup> และกล่าวยกย่องศิลปิน เหล่านั้นว่า

<sup>23</sup> พุทธทาสภิกขุ. (2509). ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป. หน้า 1-6.

---

“พวกที่ทำภาพพุทธประวัติในหินสลักที่สาญจี การหุด และอมราวดีนั้นแหละ เป็นพวกที่ทำภาพพระพุทธรูปองค์ในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์อย่างแท้จริง และเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกต้องที่สุดจริงๆพวกนี้มีความเห็นว่ามีสัญลักษณ์ใดๆที่เหมาะสมสำหรับพระองค์ นอกจากสัญลักษณ์แห่งความว่าง ดังนั้น เราจึงเห็นบัลลังก์ที่ว่างเต็มไปหมดในภาพเหล่านั้น โดยไม่มีใครอยู่บนบัลลังก์ กระทั่งบนหลังม้าที่ออกผนวช ก็มีได้มีใครนั่งอยู่บนนั้น”

ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปดังกล่าว ได้จัดแสดงไว้ที่โรงแรมรสทางวิญญาน ณ สวนโมกขพลารามจนถึงปัจจุบัน การที่ภาพดังกล่าวได้ปล่อยให้บริเวณที่จะเข้าใจได้ว่าควรเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าเป็นที่ว่างเอาไว้ เป็นการแสดงสัญลักษณ์ว่าพุทธศาสนาสอนเรื่องความว่างเป็นหลักสูงสุด เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไปแล้วว่า เห็นว่าสิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน

ข้อควรพิจารณา คือ การให้ความหมายของศิลปะและความงามของนักทฤษฎีศิลปะหรือนักสุนทรียศาสตร์ดังกล่าว ได้ให้ความหมายไปในทิศทางที่ตนเองเห็นว่าศิลปะและความงามควรจะได้รับใช้มนุษย์ได้อย่างไร ไม่ว่าจะผ่านทางศาสนา ปรัชญา สังคมหรือรับใช้ตัวเอง ปัจจุบันถกเถียงกันเรื่องศิลปะหลังสมัยใหม่ โดยปฏิเสธมาตรฐานตายตัวของศิลปะตามหลักคิดวิทยาศาสตร์แบบจักรกลของนิวตัน<sup>24</sup> แต่พุทธศาสนาเห็นว่าการให้ความหมายใดๆ ยังเป็นสิ่งหมุนเวียนของความคิด ไม่สามารถทำให้มนุษย์ข้ามพ้นความหมาย เพื่อพบกับการไม่ต้องให้ความหมายได้ (ความว่าง) เพราะการให้ความหมาย คือ การที่ความคิดจับเอาอะไรบางอย่างไว้ ดังนั้นการให้ความหมายศิลปะและความงามไว้หลากหลายก็เป็นเรื่องปกติของความคิดที่มีเหตุปัจจัย เพราะเป็น

---

<sup>24</sup> ศิลปะหลังสมัยใหม่ เป็นปรัชญาศิลปะที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับทฤษฎีการวิพากษ์สังคมในมิติต่างๆ โดยเห็นว่าการยึดถือคำตอบเดียวในการอ้างอิงความรู้ แบบเดียวกับหลักความแน่นอนของวิทยาศาสตร์ เป็นการรวมศูนย์อำนาจของการอ้างอิงที่ไม่ถูกต้อง ปรัชญาศิลปะหลังสมัยใหม่ จึงปฏิเสธความแน่นอนของทฤษฎีหลัก และเน้นศิลปะที่เป็นการผสมผสานข้ามความคิดและเวลา ดู วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). หน้า 117-119.

ธรรมชาติการดิ้นรนเพื่อหาจุดอ้างอิงอะไรบางอย่าง แต่มีปัญหาว່ว่าอาจทำให้ ผู้ศึกษาเรื่องนี้สับสนได้ เมื่อการวิจัยครั้งนี้ ใช้มุมมองของพุทธศาสนาเข้าไปพิจารณา เพื่อส่องหาความเป็นวิทยาศาสตร์ก็พบว่า มนุษย์เรายังต้องเกี่ยวข้องกับศิลปะและความงาม เพราะมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แม้เราไม่ตั้งใจจะรู้จัก แต่มันจะมาพร้อมกับการมีชีวิต และโลกยังต้องมีการหมุนเวียนให้เกิดความคิดทางศิลปะและความงามที่หลากหลาย ดังนั้นอาจแยกผู้เกี่ยวข้องออกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือพวกที่ดิ้นรนหาความหมายที่เหมาะสมไปเรื่อยๆ และอาจมีความขัดแย้ง การวนซ้ำ หรือมีความสับสนในบางเวลา แต่ก็มิมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมในระดับพื้นฐาน แต่คนเหล่านี้ก็ยังมีชีวิตอยู่เช่นเดิม แม้เขาจะเข้าใจว่าเป็นความสุขก็ตาม ส่วนกลุ่มที่สอง คือพวกที่เห็นว่าการให้ความหมายคือเอาจิตใจจับลงไปทีเดียวที่ใดที่หนึ่ง ไม่ได้เป็นหนทางที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันไม่จำเป็นต้องปฏิเสธความหมายของกลุ่มแรก พวกที่สองนี่เองที่จะมีชีวิตที่เรียกว่าอยู่กับความไม่ใช่ตัวตน และตัวเองก็เป็นทั้ง ศิลปะ ความงาม วิทยาศาสตร์ และความว่าง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีการยึดถือในสิ่งนั้น ชีวิตจึงเป็นศิลปะ และความงามทุกกลมกลายใจ การรับรู้สิ่งนี้จึงเรียกว่า รับรู้ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะ และความงามในมุมมองของพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม บทสรุปของงานวิจัยเรื่องนี้แม้จะดูแปลกๆ ที่อธิบายว่า ศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ คือความเป็นอย่างนั้นหรือความว่าง ข้อจำกัดในความเข้าใจ บทสรุปเช่นนี้ คือทัศนะแบบเดิมของศิลปะ ความงาม และวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะยึดถือความเป็นอัตนัยหรือปรนัยอยู่เป็นพื้นฐาน และสิ่งนี้ได้ฝังแน่นมาอย่างยาวนาน เช่นเดียวกับบทสรุปทางวิทยาศาสตร์ของฟิสิกส์สมัยใหม่ (ทฤษฎีควอนตัม) ที่อธิบายว่ามีอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมและมีการเคลื่อนไหวโยงโย่ต่อกันตลอดเวลา อะตอมจึงไม่ใช่สิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้หรือเป็นสิ่งตายตัว การค้นพบเช่นนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ครั้งสำคัญที่มีต่อสิ่งทั้งปวงในจักรวาลนี้ โดยแสดงให้เห็นว่าในจักรวาลนี้ไม่มีการแบ่งแยกออกจากกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ระหว่างสสารกับจิต ระหว่างเรากับสิ่งอื่น ความรู้ใหม่ดังกล่าว ทำให้ความรู้เดิมที่เข้าใจว่าอะตอมเป็นสิ่งแบ่งแยกไม่ได้ และเป็นพื้นฐานของจักรวาล ที่มีความแน่นอนแบบจักรกลตามการอธิบายวิทยาศาสตร์ของนิวตัน และการอธิบายเช่นนี้น่าจะใช้ไม่ได้อีกต่อไป

---

กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบสิ่งดังกล่าวอธิบายว่า การเป็นไปของอนุภาคที่วานั้น เป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่พระพุทธรเจ้าทรงค้นพบ คือ สิ่งทั้งปวงในจักรวาลนี้มีการโยงใยเกี่ยวข่องกันอย่างแยกไม่ออก โดยสิ่งหนึ่งย่อมเกิดจากอีกสิ่งหนึ่งเสมอ ทุกสิ่งจึงมีสภาพเช่นนี้ การที่มีเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันจึงเรียกว่าความว่าง และยังมีปัญหาต่อไปอีกว่า สูตรทางคณิตศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวให้ชัดเจนได้ ซึ่งเป็นแบบเดียวกับ การอธิบายเรื่องความว่างของพุทธศาสนาที่ภาษามีข้อจำกัดในการอธิบายว่า ความว่างคืออะไร <sup>25</sup> และในทำนองเดียวกันการอธิบายว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม คือสิ่งเดียวกับความเป็นอย่างนั้นหรือความว่าง ก็มีข้อจำกัดทางทางภาษาที่จะแสดงให้เห็นว่ามีอยู่อย่างไร แม้สิ่งนี้จะมิใช่อยู่อย่างเป็นธรรมดา และอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยพบได้เมื่อเราไม่แบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากกันเช่น ศิลปะกับวิทยาศาสตร์ อดนัยกับปรนัย เรากับสิ่งอื่น และมีกับไม่ เป็นต้น

## บทส่งท้าย

การศึกษาความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม ในมุมมองของพุทธศาสนาโดยใช้ทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นฐานพิจารณาความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อป้องกันการสับสนว่า ศิลปะและความงามคืออะไรกันแน่ ในยามที่มีปรัชญาศิลปะ หลักสุนทรียศาสตร์ และลัทธิทางศิลปะเกิดขึ้นมากมาย และตั้งคำถามว่าจะสามารถอธิบายแบบเดียวกับหลักวิทยาศาสตร์ได้หรือไม่ ผลการวิจัยเรื่องนี้ได้คำตอบว่า ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามในมุมมองของพุทธศาสนา คือการไม่ติดข้องอยู่กับปรัชญาศิลปะ หลักสุนทรียศาสตร์ และลัทธิทางศิลปะใดๆ ไม่ติดข้องอยู่กับความเป็นวิทยาศาสตร์ และไม่ติดข้องอยู่กับความว่างของพุทธศาสนา

---

<sup>25</sup> ข้อค้นพบของทฤษฎีควอนตัมดังกล่าว ได้ค้นกับวิทยาศาสตร์แบบจักรกลของนิวตันที่มองสิ่งต่างๆ อย่างตายตัว และการค้นพบการเคลื่อนไหวโยงใยระหว่างกันของอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้เห็นว่าตรงกับคำสอนของศาสนาในเอเชียอย่าง ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ลัทธิเต๋า และเชิน เป็นต้น โดยกล่าวว่าทุกสิ่งมีความสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว และการอธิบายจักรวาลด้วยทัศนะทางศาสนา จะทำให้คนในโลกอยู่ด้วยกันแบบพึ่งพาและมีสันติภาพ ดู พริตจิวฟ ขัณฑ์ประ. (2527). เต๋าแห่งฟิสิกส์. หน้า 55-98.

ด้วย ศิลปะจึงเป็นชีวิตมากกว่าผลงาน ผลงานศิลปะเป็นเงาสะท้อนของชีวิต ศิลปะและความงามมีอยู่ในตัวเราเช่นเดียวกับลมหายใจ ถ้าเราหายใจไม่เป็นชีวิตก็ตกอยู่ในอันตราย ส่วนศิลปะและความงามถ้ารู้จักมันไม่ดีพอชีวิตก็อันตรายเช่นกัน ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยเรื่องนี้จะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและความงามหรือไม่เกี่ยวข้องก็ตาม ได้เห็นคุณค่าของศิลปะและความงามในมุมมองที่พุทธศาสนาอธิบาย และมีคำตอบว่าสิ่งนี้เป็นวิทยาศาสตร์อย่างไร แม้การอธิบายให้รู้จักสิ่งดังกล่าวจะเข้าใจยากก็ตาม และการรับรู้เรื่องนี้ถือเป็นการพัฒนาชีวิตและสังคมไปในตัว เพราะสังคมที่มีการแบ่งแยกออกจากกันระหว่างตัวเรากับสิ่งอื่น สิ่งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งในตนเองและขยายไปสู่สังคมตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

สาระสำคัญของงานวิจัยเรื่องนี้คือการอธิบายให้เห็นว่า ศิลปะและความงามไม่ใช่สิ่งที่แยกอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มองสิ่งนี้ในฐานะเป็นสิ่งโยงใยอยู่กับสิ่งต่างๆ ไม่เว้นกระทั่งเป็นสิ่งเดียวกับวิทยาศาสตร์ และที่ลึกไปกว่านั้นคือ ศิลปะและความงามที่แท้จริงมีอยู่พร้อมกับการมีชีวิตของมนุษย์ การค้นหาความหมายทางศิลปะและความงาม จึงไม่ใช่การการตั้งหน้าหาความหมายใหม่ แต่ต้องการค่อยๆ ละทิ้งความหมายต่างๆ จนหมดความหมาย ความว่างก็จะเกิดขึ้นเอง และสิ่งนี้จะเป็นความหมายที่แท้จริง ดังนั้น ศิลปะและความงามจึงโยงใยกับความเป็นไปของชีวิตและสังคมโดยตรง สิ่งนี้จึงสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตและสังคมได้ ศิลปะและความงามจึงเป็นแรงบันดาลใจของชีวิตและสังคม พอๆ กับชีวิตและสังคมเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ศิลปะและความงาม

การแสดงออกทางศิลปะและความงามตามทัศนะของงานวิจัยเรื่องนี้ ถือเป็นจุดเชื่อมต่อที่แสดงให้เห็นว่า ความคิดที่แบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ เช่น เรากับไม่ใช่เรา ศิลปะกับวิทยาศาสตร์ โลกเดียวกับโลกุตตระ เก้ากับใหม่ ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ มีกับไม่มี และความแตกต่างของสำนักปรัชญาศิลปะที่ดูว่าจะไม่เกี่ยวข้องกัน ความคิดเช่นนี้เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเป็นอย่างมาก เพราะพุทธศาสนาสอนว่าทุกสิ่งมีการโยงใยต่อกันเสมอ ไม่มีอะไรอยู่อย่างอิสระโดดเดี่ยว ศิลปะและความงามจึงไม่ใช่เรื่องเฉพาะบุคคลแต่เป็นผลรวมของสิ่งอื่นด้วย เมื่อเห็นศิลปะและความงามก็เห็นความเป็นไปของสิ่งอื่นด้วย เช่น เห็นการกระทำทางความคิดของผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ เห็นการสืบเนื่องของวัตถุที่ปรากฏในผลงาน เห็นสิ่งแวดล้อมที่โยงใยกับผลงานศิลปะ เห็นปรากฏการณ์ของพื้นที่และเวลา



---

นอกจากเห็นว่าศิลปะและความงามคือการโยงโยยของทุกๆสิ่ง และอยู่เหนือการแบ่งแยกแล้ว สิ่งนี้ยังเป็นความว่างด้วย เพราะสิ่งใดมีเหตุปัจจัยสิ่งนั้นคือความว่าง การแสดงออกทางศิลปะและความงามที่ถูกต้องจะเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญของการเป็นหนึ่งเดียวของทุกสิ่ง ศิลปะและความงามจึงไม่ใช่เป็นเรื่องวิชาการทางศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการแสดงความเป็นไปสรรพลิ่งในโลกนี้ ไม่ว่าผู้สร้างสรรค์และผู้ชมจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม และในการเคลื่อนไหวนี้มีความว่างปรากฏอยู่ในสิ่งนี้ด้วย ความคิดทางศิลปะและความงามจึงเป็นความคิดนำทางมากกว่าเดินตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงเรียกสิ่งดังกล่าวว่าความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงาม แต่มีความหมายแตกต่างกับวิทยาศาสตร์โดยทั่วไปที่แยกสสาร พลังงาน และจิตออกจากกัน แต่เป็นวิทยาศาสตร์ในความหมายของพุทธศาสนาที่เห็นว่าสิ่งทั้งปวงมีปัจจัยต่อกันและสิ่งเหล่านั้นยึดถือไม่ได้ ความเป็นวิทยาศาสตร์ของศิลปะและความงามจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในความหมายนี้

## กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้แต่งเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ ทุกท่าน ที่ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในครั้งนี้ โดยเฉพาะผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเชื่อมโยงระหว่างพุทธศาสนา วิทยาศาสตร์ ศิลปะและความงามเข้าด้วยกัน ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อเสนอแนะในแง่มุมต่าง ๆ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีที่สนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้ และขอบคุณผู้พิมพ์บทความฉบับนี้ที่พยายามทำให้ถูกต้องสมบูรณ์

## เอกสารอ้างอิง

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2555). *สุนทรียศาสตร์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กীরติ บุญเจือ. (2522). *ปรัชญาศิลปะ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- \_\_\_\_\_. (2545). *ปรัชญาหลังนวยุค*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล.

เชอเกียม ตรุงปะ. (วิจักขณ์ พานิช แปล). (2555). **เส้นทางคือจุดหมาย**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

ดิช นัท ฮันห์. (สไตส์ ชันติวรงค์ แปล). (2553). **เพชรตัดเพชรทำลายมายา**.  
กรุงเทพฯ : ศยาม.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2552). กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊กส์พับลิเคชันส์.  
พระราชวรมณี. พิมพ์ครั้งที่ 5. (2544). **ปรัชญากรีก**. กรุงเทพฯ : ศยาม.

พุทธทาสภิกขุ. (2509). **ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป**.  
กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

\_\_\_\_\_. (2531). **ภาษาคน-ภาษาธรรม**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

\_\_\_\_\_. (2542). **สัมมัตตานุภาพ**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

\_\_\_\_\_. (2549). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

\_\_\_\_\_. (2549). **สูตรของเว่ยหล่าง**. กรุงเทพฯ : เครือเถา.

\_\_\_\_\_. (2552). **อทิปปัจจยตา**. กรุงเทพฯ : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006).

\_\_\_\_\_. (2555). **โลกนี้มีแต่คนบ้า**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

ฟริตจ็อฟ ชับประ. (วเนช แปล). (2527). **เต้าแห่งฟิสิกส์**. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). **ศิลปะหลังสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : อีแอนด์ไอคิว.

ศิลป์ พีระศรี. (2546). **ศิลปะคืออะไร? ในศิลปะวิชาการ**. โดยวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (บก.).  
กรุงเทพฯ : วิสคอมเซ็นเตอร์.

สมัคร บุราวาศ. (2554). **ปรัชญาพราหมณ์**. กรุงเทพฯ : ศยาม.

เสถียร พันธรังสี. (2543). **พุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.